

Раиса Цветковић

Учитељски факултет, Лепосавић

**АСИМИЛАЦИЈА ПОЕТСКЕ ДЕЛАТНОСТИ В. СОЛОВЈОВА У
ЉУБАВНОМ ПЕСНИШТВУ А. БЛОКА
("ПЕСМЕ О ДИВНОЈ ДАМИ")**

***Апстракт:** У раду су осветљени одређени моменти уметничке биографије Александра Блока, који су одиграли значајну улогу у формирању његовог светогледа и определили суштину његовог целокупног стваралачког процеса. Биографске чињенице преплићу се са логиком и психологијом стварања - такво истраживање отвара нова сазнања о делу и дубље се поима креативна суштина личности Блока и његове лирске поезије у којој је љубав предмет и циљ стварања. Један од најважнијих приступа за разумевање и објективну анализу, не само раног стваралаштва, већ и вишедимензионалне еволуције А. Блока је осмишљавање и рестаурација околности у којима се одвијало упознавање младог песника са В. Соловјовим религиозно-мистичким филозофом, богословом, публицистом и лирским песником.*

Кључне речи: А. Блок, В. Соловјов, симболизам, Дивна Дама, Вечна Женственост, утицај

Прва књига Блока „Ante lucem", где је песник мистик и романтичар, коме су поред Жуковског и Полонског блиски песници Љермонтов, Брјусов и Фет, а од страних - немачки романтичари Хофман, Брентано и Хајне, упила је целокупну светску и руску културну традицију и истовремено је постала гесло младосимболизма. "У мирисни венац Блокове поезије", - пише најистакнутији теоретичар руског симболизма А. Бели - "уплетене су дилеме Платона, Филона, Плотина, Шелинга и В. Соловјова, као и химне Дантеа, Љермонтова и Фета"¹. Као поета, А. Блок се изнедрио из традиције руске поезије "златног века", сјединио у себи Жуковског, Пушкина и Љермонтова са једне, и Фета, Соловјова, Полонског, с друге стране, и остао на тој линији један од последњих песника руског симболизма. У тренуцима сусрета са неком

¹ Белый, А. (1994): *Симболизм как миропонимание*. Москва: "Наука", стр.18.

"драгом", која је дошла да лије топле сузе над његовим "краткотрајним гробом" и у сећањима на "богињу лепоте" млади песник користи ликове, који се могу уочити у песмама Фета, Пушкина и Љермонтова. На пример, код Блока:

Не сожалеј. Твоим страстям
 Готов любовью я ответить.
 Но я нашёл чистейший храм,
 Какого в жизни мне не встретить².
 И код Фета:
 В душе, измученной годами,
 Есть неприступный, чистый храм...³

Скоро шест година Блок је писао само о једној, о Њој и о неоствареним сусретима, непрекидно је разрађивао варијације једне исте љубавне теме, створивши огроман број – 687 песама, више од 4,5 хиљаде стихова. Песник је сачинио „Хронологический указатель“, где је непосредно истакао да је за дан стварао по „три, четири, пет песама једну за другом“ (3. мај 1902. године; 89. новембар 1902.године; 28. децембар 1903. године), до двадесет пет песама за месец (март 1902. године), стварајући облик лирског јунака, који се одриче од свега земаљског у име љубави према неземаљској Дивној Дами. Ово је поетика љубави рођена из романтичних снова и узлета душе. Збирка "Песме Дивној Дами" (1901-1903) била је објављена 1904. године у издавачком предузећу „Гриф“ у Москви. Она представља чувену прву књигу Блокових стихова и први период симболистичког стварања. Несумњиво је да је њен централни симбол- амблем "Вечна женственост", реинтерпретирана и надограђена на особен начин. Симбол кореспондира музичком сугестивношћу и поседује своју, "интимну" симболику уз мноштво неухватљивих алузија и подразумевања. Стихови циклуса о Дивној Дами су "симболичко-вишезначни и садрже више планова"⁴ - истиче З. Г. Минц, најзначајнији аналитичар Блоковог песништва.

Сматрамо да је неопходно осветлити одређене моменте уметничке биографије Александра Блока, који су одиграли значајну улогу у формирању његовог светогледа и определили суштину његовог целокупног стваралачког процеса. Биографске чињенице преплићу се са логиком и психологијом стварања – такво истраживање отвара нова сазнања о делу и дубље се поима креативна суштина личности Блока и његове лирске поезије у којој је љубав предмет и циљ стварања.

² Блок, А. (1996): *Полное собрание сочинений*, Т.3. Москва: "Наука", стр.403.

³ Фет, Ю. (2002): *Стихотворения*. Ленинград: "Высшее образование", стр. 361.

⁴ Минц, З. (2003): *Статьи о русской поэзии*. Таллин:"ТГУ", стр. 109.

Следећи критички пут, морамо разјаснити комплексне услове и атмосферу стварања "Песама о Дивној Дами". Одговорити на питања: шта је додало љубавном, и у суштини истинитом осећају Блока, необичне и фантастичне црте; како је љубав постала једна од доминантних опсесивних преокупација младог песника, како се нашла заробљена у идеалистичкој филозофији Платона и у мистичким расположењима, критичкој интерпретацији и вредновању идеја В. Соловјова. "Промишљање елемената идеалистичке филозофије, болешљиво-мистичка атмосфера, романтичка поезија -главни су извори, који су допринели стварању лика Дивне Даме и симбола непролазне лепоте - Вечне Женствености"⁵ - истакнуо је руски теоретичар књижевности Д. Е. Максимов.

„Неопходно је прецизније осветлити питање односа раног лирског стваралаштва А. Блока и филозофску и публицистичко-поетичку делатност В. Соловјова"⁶ - сматра П. Громов један од истакнутих теоретичара младог песника.

Анализа уметничке делатности обележеног временског раздобља показала је да В. Соловјов најзначајнија, највећа и може се рећи "збирна" фигура у општем одумирању руске буржоаско-племичке филозофске мисли с краја 19. столећа. Вредносно центар "религиозне филозофије свејединства" В. Соловјова је учење о "целовитом човеку и целовитом друштву". У песмама В. Соловјова доминирајуће метафизичке идеје спекулативног свејединства, "синтеза" властитог и заједничког, духовног и осећајног начела долазе до најјачег изражаја: "В тумане утреннем неверными шагами...", "Мыслей без речи и чувств без названий...", "Мы по воле судьбы...". В. Соловојова сматрају певачем "вечне женствености" као извора божанског, која се разлива на цео свет и налази теловљење у мистифицираном облику вољене. У песмама средишње место заузима мистички лик "Деве на вратима дуге", "Царице", "Тајанствене другарице", симбола "вечне женствености":

Знайте же, вечная женственность
В теле нетленном на землю идёт.
В свете немеркнущем новой богини
Небо слилося с пучиною вод.⁷

Лик песника трансформише се у лик служитеља, свештеника "Деве" и "Царице", којој се он клањао и обожавао у молитвама као "једину, чисту и непорочну деву":

⁵ Максимов, Д. (1900): *В начале века: Блок и символисты. Избранные труды*. Ленинград: "Высшее образование", стр. 87.

⁶ Громов, П. (1993): *Русский символистский роман*. Киев: "СПб", стр. 200.

⁷ Соловьёв, В. (2001): *Критические статьи*. Москва: "Наука", стр. 34.

Вся в лазури сегодня явилась
 Предо мною царица моя,
 Сердце сладким восторгом забилося...⁸

Скоро сви ликови и теме поетике В. Соловјова прихваћене су од симболиста В. Белог, В. Брјусова, К. Баљмонта, Ф. Сологуба, С. Соловјова, нарочито од младог Александра Блока. Вршњаци Блока, младосимболисти, усхићено су примили учење В. Соловјова и његову лирику, у чему су уочили за цео књижевни свет значајан догађај. У кругу младих симболиста најпознатија је била песма В. Соловјова "Мили друг, зар невидиш...", где ликови "Деве на вратима Дуге" и "Вечне Женствености" уопштавају машту о Лепоти, којој је одређена улога "спасиоца света". Андреј Бели у својим успоменама на А. Блока истиче да је лирика и учење В. Соловјова била "духовна храна" за мистички расположене песнике. "Она" или Муза поезије Соловјова је осмишљена "ученицима" као симбол органског поретка живота, као душа мира, као чулно -осећајни део речи Христове. Чланак В. Соловјова "О смислу љубави" (1894), где је веома експлицитно разређено учење о "вечној женствености", на "најбољи постојећи начин правилно нас је усмерио у нашим младалачким трагањима: осветлити живот не само мушким логичким начелом, већ и женственим почетком човечанства. "Она" или "Душа човечанства" дочаравана је као жена, која религиозно-мистички осмишљава љубав."⁹ Несумњиво је да је чланак В. Соловјова "О смислу љубави" оставио снажан утисак на Блока и допринео да у љубавном осећању младог поета израсту необичне, фантастичне црте.

Још пре упознавања са мистиком песника- филозофа, млади Блок је самоиницијативно доводио себе до стања екстазе у којем је тражио одговоре на непоуздана и апсурдна трагања, повлачио се у властиту романтичку машту и сањарења, кријући се од неприхватљиве и на једну истину несводљиве реалне стварности. Француски критичар Бринетјер каже за једног песника: "Он је покушао да побегне у снове, пошто му је живот нанео сувише бола". Младалачке свеске, дневници, малобројне белешке истинито сведоче да су се болешљива душевна преживљавања враћала Блоку, почетком 1901. годане, безброј пута. Она су отварала визију неодређених знакова у природи, стварала осећај невидљивог присуства Дивне Даме, усмеравала ка тајнама магије. Чињеница је да је пре упознавања са песмама В. Соловјова А. Блок доживљавао себе слугом царице која живи у храму (*Servus Reginae*), што значи "слуга-царице". Улоге у "Песмама" су тачно и конкретно подељене – "она" је царица чистоће,

⁸ Исто, стр.36.

⁹ Белый, А. (1989): *О Блоке*. Москва: "Просвещение", стр.62.

"он" је роб, који пева песме захвалности. Његова љубав уверљиво добија карактер религиозног:

...здесь, внизу, в пыли, в уничиженьи,
Узрев на миг бессмертные черты,
Безвестный раб, исполнен вдохновенья,
Тебя поёт. Его не знаешь Ты.¹⁰

Још пре упознавања са песмама В. Соловјова у замагљеном сазнању Блока светла младалачка машта о љубави зачарана је мистиком, па се у његовим песмама појављује "Њен" лик - Душе Мира, Дивне Даме, који је Блоку касније помогла да обликује поезију Соловјова. Нама је веома битна чињеница да је у раним песмама А. Блока које су ушле у циклус "Ante Lucem" преовладава квалитетно нов филозофски смисао присутан у наредним "Стиховима о Дивној Дами". Он се темељи на познанству са учењем Платона, песничким опусом В. Соловјова и на сазнањима битним за песничко новоосмишљавање, које је Блок добијао из радова филозофског, литерарног, уметничког, идеалистички-религиозног и мистичког карактера. Млади песник је био инспирисан мистичким расположењима ("mistikos"- на грчком значи "тајанствени"). Платоновска идеја о двојству света паралелно са поезијом В. Соловјова постала је ослонац у стварању његове љубавне лирике. Блок је у аутобиографији забележио: "...одређујући суштину властитих оштрих мистичких и романтичких преокупација схватио сам да целокупном суштином мојом влада поезија В. Соловјова..."¹¹. Наше сопствено уверење је да изложени аспекти чине посебну вредност, јер су најдубље деловали на Блока у периоду стварања песама о Дивној Дами. Унутрашњом динамиком песама влада главни лик циклуса - лик Дивне Даме. Њен пут је пут сложених трансформација: земаљски лик Л. Менделјевој асоцира на хероину младалачких песама, а са временом њен лик израста у лик Дивне Даме, где се уочава повезаност са сазнањем о живом човеку. Очигледно је да је "повезаност" била камен - ослонац, темељ за даљу трансформацију лика Дивне Даме. Женски лик је у Блоковом сазнању излазио из оквира јединствености, јер се увек налазио у сфери скривеног, проширеног, другачије афирмисаног смисла. Он је значио у скривеном контексту много више, него стварно непосредни доживљај. Образ жене, супруге, за Блока је не само лик утеловљене вољене, већ и уошптени лик Дивне Даме, отаџбине, вечности, мудрости, утеловљење стихијне страсти. У сваком од обележених случајева он обухвата тајанствене, непознате, али увек спасоносне

¹⁰ Блок, А. (1996): *Полное собрание сочинений*, Т.3. Москва, стр. 415.

¹¹ Илаев, О. (2005): *Воспоминания о Блоке, Сборник статей*. Киев: Вища школа, стр. 34.

снаге, чију помоћ тражи песник, који се нашао под влашћу "злих закона времена".

Колико је за А. Блока био битан религиозно-мистички филозоф, богослов, публициста В. Соловјов можемо уочити из писма посланог оцу заједно са књигом "Песама о Дивној Дами": "...одлучио сам да избегаем посвете, "познатим личностима". Сматрам да ће личност В. Соловјова у епиграфу изгледати преувеличано. Али толико сам дужан његовим песмама, да је најбоље заобићи "светлу кћер мрачног хаоса" и не цитирати њега... Али то захтева хаос стварности и "литературна" глупост. Тужно је да се никад нећемо срести са В. Соловјовим"¹². Александар Блок је прихватио филозофа -песника као мистичког и лирског поету, као аутора "Трију прича", и "Трију сусрета" са романтичним и мистичним ликом Вечне Женствености, доброћудном, веселом иронијом над властитим "ја" и рушилачким смехом над реалном стварношћу. Химне "Вечне Женствености" - несумњиво су опчиниле витеза Дивне Даме, који се већ изражавао симболима и заносио "другим световима". Соловјов ће Александру Блоку помоћи да свој мистички поетски свет развије и обогати- у том смислу његов утицај је несумњив.

Александар Блок је промишљавао и потенцирао поетску делатност В. Соловјова и самим тим одредио његово место у низу својих "учитеља литературе" Фета и Брјусова. Још у децембру 1910. године Александар Блок је забележио: "На велику филозофску борбу изашао гигант Соловјов". "Велики учитељ", "учитељ", "пророк", "истински песник" - именује он поету мистика у истом дневнику. Прво издање "Песама о Дивној Дами" почиње епиграфом В. Соловјова:

Вся ты в лучах, как полярное пламя,
Тёмного хаоса дочь...¹³

и В. Брјусова:

Молчанье строгое храня, вдруг вижу лик знакомый,
И трепет обожжёт меня.¹⁴

Епиграфи јасно говоре о томе кога је песник изабрао за учитеља у периоду стварања "Песама о Дивној Дами". Песник у аутобиографским белешкама 23. јануара 1915. године истиче да су на њега "...највећи утицај имали В. Жуковски, В. Соловјов, Ј. Фет".¹⁵

¹² Максимов, Д. (1999): *Творчество А.Блока*. Москва: "Наука", стр.164.

¹³ Блок, А. (1975): *Полное собрание сочинений*. Москва: "Наука", стр. 62.

¹⁴ Исто, стр. 64.

¹⁵ Ефимов, С. (1990): *Русские символисты*. Томск: "Народное образование", стр.299.

Оцена критичара показује да је најјачи утицај Соловјова песника обухватио почетан период стваралаштва Блока ("Песме о Дивној Дами"). Дуалистичка концепција света, према којој је "светској души", души материјалног света супротстављена Божанска, нематеријална Премудрост Софија, заробљена у земаљској трулежи постала је филозофска суштина Блокове књиге "Песама о Дивној Дами". Дубока и значајна тема књиге оваплоћена је у апстрактно надреалном лику Дивне Даме, Вечне Женствености, Софији, "светске душе", "мудрости и смислу света", у лику "девице што стоји у поднебесју под луком дуге", "девојке које пева у црквеном хору", "девојке у довратку дуге", у идеји лепоте, доброте, профане и религијске мисли, у уметности и култу живота и земље, што говори да се Блок у потпуности предао симболистичкој поезији. А. Бели у сећањима на Александра Блока проницљиво је приметио да младом песнику није било неопходно да ствара теорију симболизма, јер само симболичко схватање стварности било је физиолошки факат његове егзистенције. Аутор "Песама о Дивној Дами" у толикој мери се спојио са светом надосећајних, надсубјективних појава, да је сасвим природно што се његов језик преобратио у језик интимне комуникације задовољавајући се наговештајима, гестовима, легитимичним погледом.

Блок је највероватније препознавао у учењу Платона и мистичким предвиђањима В. Соловјова нешто властито, личносно, индивидуално, што је карактеристично само њему. "Песме о Дивној Дами" А. Блока у многоме се ослањају на митолошко-поетичку филозофију Соловјова, на "мит" његовог доживљавања реалног света, на лирско виђење стварности. Сматрамо, да су упркос незнатним разликама, принципи стварања симбола и суштина симбола код Соловјева и код Блока веома сродни. У основу поетичког виђења реалне стварности Блокове љубавне поезије уграђена је митско-поетичка слика света доследно са погледима учитеља филозофа. Ипак значајна истоветност није ометала Блока у стварању непоновљивог и најоригиналнијег уметничког дела за које у руској књижевности не постоји литерарни пандан.

Митови, фантазије, легенде, предања, трактате старих филозофа - идеалиста и њему савремених мистика млади песник симболиста је тежио да повеже и обликује у јединствени целовити поглед на свет. У својој младалачкој свесци бележио је: "Скупљајући митолошке огледе одавно сам желео да комплексно изградим темељ за мистичку филозофију свога духа. Најбоље начело које сам успео да установим одважно могу назвати једино: женствено..."¹⁶

Очигледно да ово филозофирање није сасвим оригинално, јасно су

¹⁶ *Литературное наследство*, 1998, N 23 – 24, СТР.12.

видљиви трагови "ђачког" плагијата. В. Соловјов је излагао да су сви истинити песници са варирајућом јачином експресије у својим песмама испевали "вечноженственост", и са резултатом тог сазнања у поезији претходних генерација уочава исте ликове и виђења.

Спознавајући мистичко-филозофску поезију В. Соловјова млади песник је покушао да створи јасну представу о претходном развоју руске лирике. Осмишљавајући савремену поезију Блок је схватио да се она потпуно окренула мистици, а да је једно од најјачих мистичко-поетских сазвежђа управо та - Вечна Женственост. Уносећи у поступак истраживања и своје стваралачко искуство ово сазнање можемо дефинисати као полазну тачку у Блоковој поезији о Дивној Дами "под сјајем сазвежђа Вечне Женствености".

Под чуждой властью знойной вьюги,
Виденья прежние забыв,
Я вновь таинственной подруги
Услышал гаснущий призыв.¹⁷

- пева у својим песмама В. Соловјов и за Блока та исповест била је не само необично близак и драги догађај, већ и непобитна истина. У песништву В. Соловјова "вечно женствено" третира се као појава космичке величине, промишља се као нов религиозни правац и потпуно одговара погледима и преживљавањима младог Блока. Песник је узалуд покушавао да уравнотежи своја противуречна преживљавања и слепо пратио је "проповедника" и његово учење, осећајући "родно и крвно" мистичко расположење Владимира Соловјова.

Песме В. Соловјова упућене "Вечној жени", његова љубавна заклињања и мољења, његова склоност да у сопственом преживљавању уочи суштину мистерија мира која траје вековима, одговарале су екстатичкој усхићености и апстрактној маштовитости и његовој свеобухватној љубави коју је мистички расположен песник сматрао највећим догађајем у историји света.

Смерть и Время царят на земле,
Ты владыками их не зови;
Всё, кружась, исчезает во мгле,
Неподвижно лишь солнце любви.¹⁸

Али, под таквим утисцима Блок није почео стварати лик узвишене жене, већ свога "лирског јунака", који такође верује у "неземаљски,

¹⁷ Блок, А. (1975): *Полное собрание сочинений*. Москва: "Наука", стр. 160.

¹⁸ Блок, А. (1975): *Полное собрание сочинений*. Москва: "Наука", стр. 189.

Р. Цветковић

мистични свет" и сеобу душа, и који обожава Дивну Даму као оличење неземаљског света. Л. Долгополов сматра, да централно место у "Песмама" заузима не Дивна Дама (њен лик представља условни, мада и узвишени карактер, он је апсолутно безличан, без индивидуалних особина), већ лик песника, његово лирско "ја". Песник у циклусу носи у себи сав терет односа са светом и са вољеном. Његов лик је психолошки утопљен, засићен, а сфера преживљавања је безгранична. Поета је тужан и очајан, али се нада, слави.

Демонстрирајмо на појединим примерима лирских целина сродности код песника-симболиста, које се уочавају и у садржајном обликовању лика поете мислиоца, изнуреног, исцрпљеног, уморног од живота, који налази утеху само у небеским висинама, где ће космичка борба двеју исконских начела - Добра и Зла решити судбину напаћеног човечанства. Значајно је да лирски херој код Блока, и пре упознавања са поезијом В. Соловјова, свет дочарава у оштром романтичком супротстављењу добра и зла, црне и светле стихије.

Лирски херој В. Соловјова сматра да је целокупни земни живот само "сујета случајна, галама уобичајна", "светска пусгиња". Он третира живот као "галаму градске сујете". "Морамо ли да живимо у том мраку заблуда", - пита се он, - "у том мраку свакодневног зла". "Дан је прошао у сујети" налазимо у другој лирској песми.

Слични мотиви се испољавају и у поетском говору лирског хероја младог Блока. Лик "Песама о Дивној Дами" земаљску сујету "прихвата не само са презиром, већ и трагично и интонације су му оштре и натегнуте. "Дању вршим ја рад сујетан", саопштава лирски херој његове поезије. "Сујетан живот, сујета, пустиња" – тако Блок немилосрдно именује земаљску стварност.

Уплывающие тени
Суетливых дел мирских,
Средь видений, сновидений,
Голосов миров иных.¹⁹

Свој презирав однос према реалности херој В. Соловјова испољава у одређивању живота као пролазног, тренутног догађаја: "Како је тежак сан", - ускличе он безброј пута, "То је само сан, немирног живота тренутни сан" - понавља он изнова. Његов херој је толико убеђен да је земаљско само "прекривач", само "ларва", само "груба кора ствари", свет именује као "зао мир, зао живот, зао пламен земске ватре", који

¹⁹ Блок, А. (1975): *Полное собрание сочинений*. Москва: "Наука", стр. 209.

не изазива осећај негодовања, ни осећај презира.

Слично промишљавање реалне стварности карактерише и хероја младог Блока: мутне и нејасне романтичке визије и маште о нечем уопштеном, високом, нестварном и прекрасном преносе песника од досадног и дегресивног живота у небеско плаветнило, у нестваран, измишљен свет. Крајњи, наглашени субјективизам, оштро супротстављање лирског хероја не само реалној стварности, већ и свемиру у целини репрезентују бројне песме прве књиге, кој почињу са "ја" или "ја сам". "Ја сам дуго чекао", "Да чекам позив", "Ја сам сакривен у временском раздобљу", "Ја сам тражио прави пут" - то су прве строфе скоро 40 песама првог тома. Његов свет није овде, "већ тамо". Свет и живот, обухваћени мистичким расположењима, млади песник пронашао је и код В. Соловјова. Нестваран мир, нестварна песма, нереално виђење, привидно цвеће, привидна обала - на овај начин песник – филозоф представља властити доживљај прекрасног, истинског, светлог у "тешком сну животног сазнања".

Учење поета мисгика В. Соловјова наглашава да је историјски свет са моралним поукама преварио божанску истину, препун је пожуде, грехова и затвара коло свог битисања. Свет ће променити нова ера предвиђена у светом писању, а на земљи ће завладати царство сређе, праведности и истински доживљај хришћанске љубави, која ће омогућити човеку да се испуни богатством, суштином и лепотом духа. Треба рећи да се управо истакнуга страна учења В. Соловјова нарочито одразила у љубавној лирици А. Блока овенчаној атмосфером загонетне тајне и неоствареног чуда. Примењујући песничку слику, чији је циљ да се појача осећање ствари, млади Блок је пресликавао "неостварене наде" на визију Вечне Деве. Она је Царствена Вечна Жена, Дева, Зора, Купина, Дивна Дама.

Явись ко мне без гнева,
Закатная, таинственная Дева,
И завтра, вчера огнём соедини.²⁰

Тако да јасно уочавамо преваплоћења Душе Мира (доследно В. Соловјову) или Вечне Женствености попут целовитог, узвишеног божанског начела позваног да спасе змаљски свет и да упути човечанство ка идеално савршеном животу. Очигледно је да је реалне утиске и доживљаје А. Блок интерпретирао у облику мистичке вере као нешто "надреално". Анализа мотивационог поступка открива да је у "Песмама о Дивној Дами" дочаравана боголиком, и узадигнута у

²⁰ Блок, А. (1975): *Полное собрание сочинений*. Москва: "Наука", стр. 104.

висине Вечне Деве та "девојка боје розе" Л. Д. Менделејева, коју је поета бескрајно и нежно волео. "Реални лик вољене девојке", -бележи В. Орлов, један од најпознатијих истраживача стваралаштва А. Блока, "спаја се у његовој машти са позајмљеним код В. Соловјова виђењем о неодређеном божанском начелу, које се афирмисало у појмовима Душа Мира или Вечна Женственост и стреми да унесе у материјални свет стихију духовне ренесансе човечанства."²¹

"Узбудљива, драматизована "историја љубави" престала је да буде приватни доживљај", сматра критичар књижевности П. Громов, "она је упила "опште", "светско", "космичко", она је постала манифестација разбеснеле катастрофе, "свемирске катаклизме".²²

Духовни свет бестелесно и безлично осећајног, апстрактно филозофирајућег хероја лирике А. Блока репрезентира крајње оскудно животно, реално искуство младог поета. Апстрактност и "литерарност" хероја уочава се у лексици његових песама, у безброју апстрактних појмова као "дух, бесконачност, постојање, овде, тамо, све, ванземаљско".

Говор песама В. Соловјова такође обилује одговарајућим филозофским и мистичким појмовима, Код В. Соловјова "Она" потпуно је изгубила земне црте, за њега је "Озарена жена" -божанство; песник размишља о њеном лику ритуално, као посвећен.

Код хероја песама младог Блока жива, стварна, "Она" у првим песмама (где врло лако можемо препознати вољену девојку Љ. Д. Менделејеву), "полако прима неземне црте". Јунак чезне за њом, размишља о сусретима са вољеном, о тужном расстанку, о верности, о љубави, о романтичкој младости. Сем тога млади песник је у делу створио своју атмосферу, потискујући дух симбола Соловјова и уграђујући свог лирског хероја и своје симболе. Тако је у збирци афирмисао је своје боје - белу и бледу, црвену и плаву. Свет је поделио на две половине - на тамну и светлу, са земљом у мраку и неземаљским у сјају. У вези са тим песме су суморне или радосне, тужне или сјајне, са наговештајима у звуку и боји, у мисли и осећању, са најчешћом речју неко ("Неко зове, неко виче, неко јури, црни неко"). Уместо одговора - магла, као најомиљенија реч Блокових песама, укључених у зборник "Песама о Дивној Дами". А уз њу и снови, све постаје снено, чак се "сновима дише".

²¹ Орлов, В. (2005): *Проблема симбола и реалистическое искусство*. Москва "Наука", стр.199.

²² Громов, П. (1993): *Русский символистский роман*. Киев. "СПб", стр.206.

Она сва у песничком предосећању преображаја и појаве. "Она" са безброј имена писаних великим словом: Вечна нада, Вечно пролеће, Озарена, Тајанствена, Света, Најсветија. Због Ње све постоји, па и сама природа је значајна само ако даје вест о Њој. Песник је усамљен, заљубљен, предосећа је у маглама, у облацима, у звуцима ветрова, у шуштању лишћа, и као божјак пада на колена мислећи на "њу" и слутећи њен долазак. Стихови, писани после њеног виђења визије, ушли су у збирку "Песме о Дивној Дами" у којима је "Она"- "Једино Сунце његовог свемира" и једини смисао живота на земљи,

У тренуцима размишљања о симболизму, Блок се враћа учењу Соловјова о Души Мира и Вечној Женствености. О томе сведоче белешке у дневницима, нотесима, његови наступи, низ чланака на литерарне и литерарно-друштвене теме. Посебни Блокови радови с разлогом посвећени сећању на В. Соловјова: "Витез-монах" (1910), "В. Соловјов у нашим данима" (1920.).

Али млади поета, као непоновљива креативна личност, није у стању да егзистира ограничен илузијама, утопијама и апстрактним идејама, мистичким темама и мотивима. Природан људски осећај активно се супротстављао метафизици и снажно се борио са митологизованом лажном стварношћу, у којој се песник нашао затворен "између сновиђења, визија и непознатих гласова". Млади песник је прихватио мистичко учење о другим световима нераздвојиво повезаних са реалном стварношћу, и истинско поштовање Вечне Женствености која носи оличење Добра и истине, а са њима и непролазан сјај лепоте. Мистичка машта В. Соловјова разговетно се одразила у лику лирског хероја и магловитом виђењу тајанствене Другарице, а под његовим очигледним утицајем формирале су се црте лирског јунака раних песама А. Блока и оцртавао се у машти дочарани лик Дивне Даме. Међутим, лирски херој "Песама о Дивној Дами" делимично се разликује од хероја поезије В. Соловјова. У целокупном лику лирског јунака "Песама о Дивној Дами" добијају свој израз оштре супротности и разлике које проналазимо у стваралаштву раног Блока и које он није био у стању да надвлада.

Узалуд је млади песник навлачио хаљину митологије на властити природни осећај, супротстављајући се "земно-божанственом", ипак чулно преживљавање из којег се рађала љубавна поезија било је реално у свом човечанском садржају. "Неприхватљиво је сматрати теорије, апстракције и алегорије за извор стваралаштва", већ "...животну снагу, начин живота и властиту животну драму", - бележи Александар Блок у дневнику. Суштина песама увек се испева право из срца непосредно,

песник када стиже до најважнијег обавезно отвори срце. "Теорије ће нестати, а опстаје једино тај животворан корен; свој мистицизам ја сам преживео и он је неодвојив од мог живота"²³, проценио је Александар Блок у аутобиографији уметничку супгину свог стваралачког дела.

Временом слична процена није мимоишла стваралаштво Блоковог "наставника и учитеља" В. Соловјова. У време стварања песама о Дивној Дами, песника мистичке Душе Мира В. Соловјова млади поета је сматрао гигантом, који је срушио својим радовима тврђаве либерализма и материјализма, али кроз неко време исти гигант показао се младом поети у сасвим другом светлу. Блок је 1902. године признао: "више никоме не верујем, ни Соловјову, ни Мерешковском"²⁴, а 1904. године са гађењем се одазивао на учење и филозофску надградњу В. Соловјова.

Животно искуство и преживљавање младог Блока битно се разликује од животних околности и религиозног искуства В. Соловјова, али сматрамо да је ипак његова поезија помогла младом Александру Блоку да изрази неодређене, апстрактне осећаје и мисли, да пронађе и обликује систем уметничких слика, да учврсти своје непојмљиво светопредстављање, које се хранило младалачким фантазијама и литературом, а не доживљајима из реалног живота. Улога филозофије В. Соловјова у духовном обликовању А. Блока, у формирању поетске слике света – "прве књиге" његове лирике је неоспорива. Почетком 20. века младог Блока је од разних "модерниста" и "декадента" и од веће катаклизме спасао баш Соловјов, који је доследно Платоновом учењу сматрао "свет стварности за свет прелазних појава" и веровао у "трансцедентни свет вечних идеја" као свет праве и узвишене реалности. Блок је, како смо већ рекли, примио Соловјова као "весника будућности", али је у својој поезији очекивао свемирно свануће на свој начин, верујући у своје Сунце завета.

Поетска метода А. Блока развијала се у супротном правцу: лик Царице, Дивне Даме градио се на основи реалних, земних утисака; то је био пут од "земаљског", према "ванземаљском". Драматична колизија понавља се у "Песмама о Дивној Дами", где осликани "земаљски" херој, а "неземаљска" хероина, тражи спасење од земаљске сујете, она влада тајном спасења. У супротности стваралачких путева види се принципијелна разлика уметничке методе Блока од методе В. Соловјова, у чијим је песмама доминирајући положај заузимао лик Деве на вратима дуге,

²³ Илаев, О. (2005): *Воспоминания о Блоке. Сборник статей*. Киев: Вища школа, стр.40.

²⁴ Исто, стр.44.

Вечне женствености, која нема "земаљски" дупликат. Ова принципијелна одлика одлучно је усмерила стваралачку еволуцију Блока, отворила је пред њим пут ка излазу из мистике и неодређености, уколико је сфера реалног живота, истинских односа и осећаја била главни разлог и извор за даљу трансформацију његовог песничког израза. В. Соловјов је потпуно остао у владавини неуобичајене конструкције и заузео је скроман положај у историји руске поезије.

Не смемо да заборавимо битну чињеницу да су песме о Дивној Дами стваране у годинама када је поета (како је и сам касније бележио) "мало што видео и мало што разумео у животу". У поетској имагинацији младог Блока веома ограничено властито искуство трансформисе се до таквог степена да је скоро немогуће вредновати његово уметничко стваралаштво од 1897. до 1901. године - врло је тешко одредити и анализирати реални подгекст. О стваралаштву тог временског раздобља, о мистичким виђењима и имагинацијама, о А. Белом и С. М. Соловјовом сам Блок је говорио са љубазним осмехом - као о годинама детињства. Блок је признавао да код већег броја песама тог периода више не разуме смисао: "Ја сам и сам заборавио значење већине речи. А мени се у то време учинило да су они сакраментални. А сада читам песме - као да су туђе, и не увек схватам суштину". Мањак животног искуства Блок је у знатној мери надокнадио имагинарним, замишљеним, фантастичним искуством — зато се песник и показао необично упечатљивим, осетљивим према идеалистичкој филозофији, мутним виђењима теолога и мистика, према "прекомерној бајковитости". Максимална одвојеност Блока од земаљског, стварног живота репрезентовани у учењу В. Соловјова. Скоро доведени до очајања, до психичког обољења мистичким преокупацијама, Блок је ипак савладао своје нездраво, болешљиво стање. Живот и младост су учинили своје. У овој тачки је почетак евентуално новог односа према жени као песничкој теми: "Ја сам млад, заљубљен и свеж". Самим тим песник нам отвара сакривене чежње и у најдубљој подсвести и хармонију физичке лепоте, здравља и осећаја мушке снаге ставља у основу нових песничких креација, што је обећавало друкчију распеваност, налик на поезију руских акмеиста и футуриста (код В. Мајаковског: "Иде леп, двадесетдогодишњи младић")- Креативни домет песникове промене према песмама и начину певања шири се од стадијума инфериорног до комплексније психолошке ситуације без наивности. Али, како је познато, поступак симболистичког стварања преузео је доминирајући положај и већ следећа строфа гласи: "Ја стрепим, молим се и патим...". Блок је био лиричар, и стварност афирмисао као личносни емоционални доживљај. Песник није могао да заобиђе властите лирске изливе и на њима је

Р. Цветковић

базирао ликове својих јунака, и то је био један од разлога да су они увек нестварни, неодређени, непотпуни.

Апострофна теоријска гледишта предвиђају целокупну стваралачку судбину А. Блока. Иако је певао о власитом и безграничном, види се да његова поезија потиче из душе. Ово је један од разлога да је у најбољим младалачким песмама А. Блока мистичка обојеност одавно избледела, а остао је чист и свеж осећај, наслађивање животом, младошћу, свежином, љубављу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белый, А. (1994): *Символизм как миропонимание*. Москва: "Наука".
2. Блок, А. (1996): *Полное собрание сочинений*. Т.3. Москва.
3. Громов, П. (1993): *Русский символистский роман*. Киев: "СПб".
4. Ефимов, С. (1990): *Русские символисты*. Томск: "Народное образование".
5. Илаев, О. (2005): *Воспоминания о Блоке, Сборник статей*. Киев: "Вища школа".
6. *Литературное наследство*, (1998), N 23-24.
7. Максимов, Д. (1900): *В начале века: Блок и символисты. Избранные труды*. Ленинград: "Высшее образование".
8. Минц, З. (2003): *Статьи о русской поэзии*. Таллин: "ТГУ".
9. Орлов, В. (2005): *Проблема символа и реалистическое искусство*. Москва: "Наука".
10. Соловьёв, В. (2001): *Критические статьи*. Москва: "Наука".
11. Фет, Ю. (2002): *Стихотворения*. Ленинград: "Высшее образование".

Раиса Цветкович

Факультет начальных классов, Лепосавич

АСИМИЛЯЦИЯ ПОЭТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В. СОЛОВЬЁВА В ЛЮБОВНОЙ ПОЭЗИИ А. БЛОКА ("СТИХИ О ПРЕКРАСНОЙ ДАМЕ")

***Резюме:** В работе представлены определённые моменты творческой биографии А. Блока, которые сыграли значительную роль в формировании его мировоззрения и определили сущность его творческого процесса. Биографические данные переплетаются с логикой и психологией творчества – это исследование открывает новые знания о его труде и помогает глубже осознать сущность творчества и лирической поэзии, в которой любовь является предметом и целью творчества. Одним из самых важнейших подходов к объективному анализу не только раннего творчества, но и многогранной эволюции Блока является осмысление среды, в которой произошло знакомство молодого поэта с Владимиром Соловьёвым - религиозно - мистическим философом, проповедником веры, публицистом и лирическим поэтом.*

Ключевые слова: А. Блок, В. Соловьёв, символизм, Прекрасная Дама, Вечная Женственность, влияние.